

- прослухати внутрішні відчуття та вербалізувати їх у процесі обговорення зображення;
- знайти до запропонованого зображення необхідні словесні образи;
- забезпечити можливість вільного вибору.

Структура роботи із зображенням:

1. Пошук актуального стимулу: уявного; візуального; спогади; асоціація; подія; факт; середовище.

2. Зв'язок зображення з актуальним стимулом: у фотографіях (власних і чужих); у малюнках; у метафоричних асоціативних картках (МАК); у проєктивних малюнкових методиках; у творах мистецтва.

3. Усвідомлення логіки вибору: як зображення пов'язане з психологічним етапом; як можна пояснити вибір; які думки виникають із цього приводу (тріада «стимул – зображення – стан»). Прийняття «зв'язування» стимулів до «фактору близькості», «фактору схожості», «фактору продовження», «фактору спільної долі». Так, слабе зображення або слабка графічна ком-

позиція може відповідати законам внутрішньої гармонії і відповідати вимогам для створення необхідної емоційної реакції для досягнення терапевтичного ефекту [1, с. 45].

Отже, методологічні основи фототерапії, які використовуються в роботі, – це забезпечення різноманітного набору зручних прийомів сприйняття психологічного матеріалу, прихованого у фотозображеннях. Отримані дані не вичерпують коло наукового інтересу до психології зображень, але розкривають методологічну складову під час використання фотоспогадів у консультативній практиці психолога.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Назаревич В. Метафора (психологія зображення) / Вікторія Назаревич, Ірина Борейчук. — К. : WISE BEE, 2017. – 224 с
2. Weiser J. (2002) Phototherapy techniques: exploring the secrets of personal snapshots and family albums / J. Weiser // Child and Family. – Spring / Summer. – P. 16–25.

УДК 159.923.2

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВІВ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА

Одінцова В.М., старший викладач кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет

У статті здійснено аналіз мотивів професійного вибору та їх класифікації. Розглянуто особливості мотивації вибору професії психолога студентами, які здійснили свій професійний вибір уперше та повторно.

Ключові слова: мотив, мотивація, зовнішні та внутрішні мотиви, мотиви повторного вибору професії.

В статье проведен анализ мотивов профессионального выбора и их классификация. Рассмотрены особенности мотивации выбора профессии психолога студентами, совершившими свой профессиональный выбор впервые и повторно.

Ключевые слова: мотив, мотивация, внешние и внутренние мотивы, мотивы повторного выбора профессии.

Odintsova V.N. FEATURES OF MOTIVES FOR CHOOSING A PROFESSION OF A PSYCHOLOGIST

The article analyzes the motives of professional choice and their classification. The features of the motivation for choosing the profession of a psychologist by students who have made their professional choice for the first time and repeatedly were considered.

Key words: motive, motivation, external and internal motives, motives for re-choosing a profession.

Постановка проблеми дослідження. В останні роки в психології все більшою мірою особистість починає розглядатися як суб'єкт саме професійної діяльності, а не діяльності взагалі. Професія стає для людини не просто засобом для отримання матеріальних благ (не важливо – значних чи ні, так як відчуття значущості блага ґрунтується на суб'єктивності – О.В.), а способом життя, який багато в чому визначає спрямованість особистості. Отже, все більш помітною стає тенденція до тісного переплетення особистості і виконуваної нею

професійної діяльності. І такий взаємовплив може призвести як до позитивних змін особистості, так і до формування негативних установок щодо професії чи навіть до професійної деформації. Ця проблема набуває особливої актуальності, коли йдеться про допоміжні професії, до яких належить і психологія.

Психологія є тією професією, яка визначає спосіб життя людини. Це професія, де головним інструментом безпосередньої професійної діяльності є сама особистість професіонала, від якої будуть залежати психічне здоров'я, благо-

получчя, полегшення душевних страждань майбутніх клієнтів. Тому основним постає питання щодо того, що рухає людиною в ситуації вибору психологічної професії, які потреби вона, насамперед, іде задовольняти. У спробах відповісти на подібні питання ми неминуче приходимо до проблеми мотивації вибору професії.

Проблема вибору професії у взаємозв'язку із професійним і життєвим самовизначенням піднімається у роботах Є.О. Клімова, І.С. Кона, Т.В. Кудрявцева, М.С. Пряжнікова.

Метою статті є дослідження та порівняння мотивів вибору професії серед слухачів Центру післядипломної освіти та студентів денної форми навчання спеціальності «Психологія».

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір професії – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини і складна комплексна проблема. І така проблема постає не тільки перед традиційною соціальною групою старшокласників, які роблять такий вибір уперше, а й перед іншими соціальними групами, до яких належать безробітні, жінки після завершення декретної відпустки, працюючі, але незадоволені своїм професійним становищем, також для багатьох людей зміна професії є запланованою життєвою подією, пов'язаною з потребою в самореалізації, з можливістю стабілізації свого положення в суспільстві.

У зв'язку з цим вибір професії став серйозною соціальною проблемою, оскільки незавершеність професійного самовизначення, розтягнутість цього процесу в часі зазвичай стають причиною недостатньої задоволеності частини людей своєю професією.

Актуальність професійного самовизначення і вибору протягом життя людини обґрунтовується М.С. Пряжніковим як «самостійне і усвідомлене знаходження смислів у діяльності, що обирається або вже обрана» [9]. Таке трактування професійного самовизначення дозволяє розглядати повторний професійний вибір як результат ціннісно-сислового визначення особистості щодо професії і життя загалом.

Проблему повторного вибору чи зміни професії, як окремих випадок професійного розвитку людини, варто проаналізувати з погляду характеру активності особистості у процесі вибору нової діяльності. Існує два підходи до вивчення процесу повторного вибору чи зміни професії. З погляду першого підходу [1; 2; 6], це вимушена зміна професії, зумовлена незалежними від людини змінами в обставинах її життя, коли вибір нової професії є проявом активності особистості з метою відновлення рівноваги у системі професійної діяльності, тобто є виходом із професійної кризи. Інший підхід у дослідженні зміни професії полягає у тому, що вибір нової професії розглядається як прояв активності людини з метою власного особистісного і професійного

розвитку [7; 8; 10]. Тобто особистість прагне до розширення сфер застосування своїх здібностей, до змін професійного образу «Я», відкриваючи нові можливості для розвитку.

Вибір професії – це складний акт свідомого вибору суб'єктом життєвої позиції, яка стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем.

У процесі професійного самовизначення велику роль відіграє мотивація, що має вирішальне значення на етапі свідомого вибору професії. Так, Є.М. Павлютенков стверджує, що «свідомим вибір професії може бути лише тоді, коли він глибоко мотивований, якщо випускники шкіл усвідомлюють суспільну значущість праці за обраною професією, правильно оцінюють свої психофізіологічні можливості і зміст тієї професії, яку їм доведеться здійснювати у майбутньому» [5].

Є.П. Ільїн [3], Ю.М. Орлов [4] визначили мотивацію свідомого вибору професії як систему мотивів, спрямованих на реалізацію потреби в оволодінні певним видом професійної діяльності. Питання мотивації особистості щодо здійснення професійного вибору та здатності до певної діяльності висвітлені в наукових дослідженнях В. Бодрова, А. Голомшток, Є. Клімова, К. Платонова та інших. Мотивація формується в людини з усвідомленням нею суспільного значення обраної діяльності і правильної оцінки своїх індивідуальних нахилів і здібностей.

Мотиви вибору професії можна звести до трьох основних комплексів:

1) Інтерес. Професійні інтереси психологів можна поділити на дві основні групи: безпосередні інтереси, які виникають на основі привабливості змісту та процесів конкретної діяльності; опосередковані інтереси, зумовлені деякими організаційними, соціальними й іншими характеристиками професії.

2) Обов'язок. Можна виділити 5 основних груп мотивів обов'язку: відповідальність стосовно повсякденних професійних обов'язків і вимог; прагнення до вдосконалення майстерності у вибраній справі; новаторство у праці та її організації; загальногромадянські та загальноальтруїстичні прагнення.

3) Самооцінка професійної придатності. Процес формування самооцінки професійної придатності відбувається нерівномірно, і це може виражатись у такому протиріччі: або особистості не вдається співвіднести властивості професії зі своїми особистими якостями (дефіцит самопізнання), або особистості важко визначити правильність професійного вибору (дефіцит професійної інформації). З віком зміст самооцінки поступово збагачується, але ці зміни не є процесом, який розвивається послідовно та інтенсивно.

Е.Ф. Зеєр [2] виділяє такі типи мотивації вибору професії:

I тип мотивації – опорний – інтерес до професії гармонійно поєднується з морально зрілою установкою на працю, з об'єктивною оцінкою і практичною перевіркою особистісних якостей, готовністю до самовиховання;

II тип мотивації – уявлення про специфіку обраної професії, обмеження її вибору, зумовлені вимогами до стану здоров'я, фізичних, розумових та інших якостей людини;

III тип мотивації характеризується неузгодженістю між інтересом до професії та мотивами суспільного обов'язку;

IV тип мотивації найменш ефективний: під час вибору професії люди керуються лише своїми бажаннями, без адекватного усвідомлення як суб'єктивних, так і об'єктивних можливостей та умов їх реалізації.

Психологічну основу мотивів вибору професії поряд з потребами становить активний інтерес до професії. Чинність і глибина мотивів визначається також і важливістю поставленої мети, що залежно від мотивів набуває різного особистісного змісту.

Слід зазначити, що в психолого-педагогічній літературі немає єдиної класифікації мотивів вибору професії. В основу вітчизняної класифікації покладена мета, заради якої вибирається та чи інша професія. Аналізуючи мету, що є основою вибору професії сьогодні, можна визначити два основні типи мотивації: опосередкована, тобто професія обирається як засіб реалізації мети, що лежить поза професією (соціальні, моральні, естетичні, престижні, матеріальні, утилітарні мотиви вибору професії – *В.О.*); безпосередня, тобто вибір професії стимулюється самою професією (пізнавальні, творчі мотиви, мотиви, пов'язані зі змістом праці – *В.О.*).

Відповідно часу впливу на вибір професії мотиви можуть ділитись на:

– постійно діючі мотиви, які впливають на особистість протягом усього її життя (наприклад, задоволення природних потреб – *В.О.*);

– короткочасні мотиви, що актуальні протягом певного часу (наприклад, пізнання чогось нового – *В.О.*);

– мотиви довготривалої дії мають вплив протягом багатьох років (наприклад, пізнавальна діяльність особистості – *В.О.*).

За проявом у поведінці виділяють реальні чи актуальні і потенційні мотиви. Реальними називаються мотиви, які фактично спонукають поведінку та діяльність. Потенційні мотиви розуміють як такі, що сформувались в особистості, але не проявляються одномоментно.

Наступна класифікація – це розподіл мотивів на зовнішні і внутрішні.

Внутрішній мотив вибору тої або іншої професії – її суспільна або внутрішня значимість; задоволення, яке приносить робота, можливість спілкування, керівництво іншими

людьми. Внутрішня мотивація виникає з потреб самої людини, тому на її основі людина працює охоче, без зовнішнього тиску.

Зовнішня мотивація – це заробіток, прагнення до престижу, страх осуду, невдач. Зовнішні мотиви можна розділити на позитивні й негативні. До позитивних належать: матеріальне стимулювання, можливість просування по службі, схвалення колективу, престиж, тобто стимули, заради яких людина вважає за потрібне докласти своїх зусиль. До негативних мотивів належать впливи на особистість шляхом тиску, покарань, критики, осуду й інших санкцій негативного характеру.

Узагальнюючи такі підходи до класифікації мотивів вибору професії, можна сказати, що під час вибору професії людина керується: суспільною значимістю професії, престижем, заробітком, можливістю просування по службі та іншими.

Знання того, чому людина обрала ту або іншу професію, дозволяє передбачати, наскільки успішно вона її опанує, наскільки серйозно, захоплено працюватиме, наскільки стійким буде інтерес до майбутньої діяльності.

Проведене нами експериментальне дослідження було спрямоване на порівняння особливостей мотивів вибору професії психолога студентами, які здійснили професійний вибір уперше та повторно.

Дослідження проводилось у Центрі післядипломної освіти Херсонського державного університету та на факультеті психології, історії і соціології. У ньому взяла участь 20 слухачів Центру післядипломної освіти (далі – ЦПО) спеціальності «Психологія» (віком від 25 до 47 років) та 20 студентів 3 курсу спеціальності «Психологія» (середній вік 20 років).

Дослідження проводилось у два етапи. На першому етапі ми намагались з'ясувати основні мотиви вибору професії психолога. Для цього ми запропонували досліджуваним обох вибірок написати есе на тему «Чому я обираю професію психолога?», а також використали опитувальник «Мотиви вибору професії» Р.В. Овчарової, в якому визначається перевага між внутрішніми індивідуально зачущими, внутрішніми соціально значущими, зовнішніми позитивними і зовнішніми негативними мотивами. Також ми використали тест Д. Голланда на визначення типу особистості (за характером спрямованості) та порівняли отримані результати в обох вибірках.

Другий етап дослідження проводився зі слухачами ЦПО після закінчення курсу навчання. Ми провели анкетування, для того щоб з'ясувати ставлення до професії психолога та подальші наміри випускників центру післядипломної освіти.

Результати дослідження. Аналіз есе проводився за допомогою процедури частот-

но-сміслового аналізу, яка передбачає виділення смислових категорій, що характеризують висловлювання більшості респондентів, а потім підрахунок частоти їх використання.

Незалежно від віку та форми навчання, наявності іншого професійного досвіду досліджувані основними мотивами вибору професії психолога називають прагнення розібратися в собі та допомагати людям. Можливо, так діє стереотип масової свідомості, що психологічні знання є засобом вирішення власних, а надалі і проблем інших: «допомогти собі розібратися «в собі», а розібравшись – допомагати іншим». До того ж слухачі ЦПО характеризують мотиви повторного вибору професії так: «задовольнити потребу в самореалізації», «прагнення самовдосконалення», «бажання змінити сферу діяльності», «просування по службі», «підвищення кваліфікації», «спілкування з людьми, так як у першій професії переважала рутинна робота з документами», «для підвищення ефективності педагогічної діяльності». Усе це вимагає спеціальних знань, які можна отримати, освоюючи професію психолога.

Аналіз мотивації професійного вибору досліджуваних за опитувальником Р.В. Овчарової почнемо з вивчення внутрішніх мотивів респондентів, для яких характерні особистісна і суспільна значущість обраної професії, задоволення від її творчого характеру, можливість реалізації лідерського потенціалу, комунікативних потреб. Все це сприятиме в майбутньому успішній роботі без зовнішнього тиску.

Нами було проаналізовано ступінь виразності у респондентів внутрішніх індивідуально-значущих мотивів. Високий рівень виразності цієї групи мотивів спостерігається і в студентів-психологів і у слухачів ЦПО (по 65%). Низький рівень не виявлено.

Отже, можна стверджувати, що у досліджуваних групах висока виразність внутрішніх індивідуально-значущих мотивів.

Далі було проаналізовано внутрішні соціально-значущі мотиви вибору професії. У 60% студентів високий рівень цього показника, у 40% – середній, низький не виявлено, а у слухачів ЦПО лише у 30% високий і у 55% середній, низький рівень у 15%.

Щодо зовнішніх мотивів професійного вибору було встановлено, що середній рівень виразності зовнішніх позитивних мотивів у студентській вибірці – 50%, а у слухачів ЦПО – 30%. Низький рівень у 50% студентів і 70% слухачів ЦПО, високий рівень цього типу мотивації відсутній в обох вибірках.

Нами було виявлено, що у респондентів переважає низький рівень виразності зовнішніх негативних мотивів, а саме: у 100% слухачів ЦПО та у 50% студентів, середній рівень представлено у 45%, високий у 5% студентів. Отже, можна вважати, що і для студентів, і для слухачів ЦПО значущість зовнішніх негативних мо-

тивів дуже низька, провідним мотивом професійного вибору для досліджуваних є внутрішня мотивація.

На думку Д. Голланда, існує зв'язок між типом спрямованості особистості і бажаним видом діяльності. Тому ми використали цей метод діагностики для визначення типу особистості досліджуваних та відповідних їм видів діяльності. У результаті і у студентів, і у слухачів ЦПО переважає соціальний тип – 30% опитаних студентів та 40% слухачів ЦПО. Для них притаманні соціальні вміння, потреба в контактах, прагнення навчати та виховувати, уміння спілкуватися. Друга позиція має відмінності: 30% слухачів ЦПО і 15% студентів належать до артистичного типу, вони більше спираються на емоції, уяву, мають розвинені вербальні здібності, незалежні, надають перевагу творчим заняттям, у студентів другу позицію займає підприємницький тип – 25%, у слухачів ЦПО цьому типу віддають перевагу 20% респондентів. Для них характерними є енергійність, імпульсивність, бажання керувати. Їм не подобаються заняття, що потребують посидючості та інтелектуальних зусиль. До реалістичного типу належать по 10% досліджуваних обох вибірок. Інтелектуальний тип у студентській вибірці має 15% і лише 5% у слухачів ЦПО. Конвенціональний тип не представлено у вказаних вибірках досліджуваних.

Значних розходжень у процентному вираженні між студентами-психологами та слухачами ЦПО щодо відповідності соціального типу особистості з властивими йому якостями (виразністю соціальних умінь, незалежністю від оточуючих, успішним пристосуванням до обставин, емоційністю і чутливістю, вираженими вербальними здібностями, прагненням повчати і виховувати оточуючих, значно вираженою здатністю до співпереживання і співчуття – В.О.) не виявлено.

Отже, можна констатувати і у студентів, і у слухачів ЦПО наявність зв'язку між вибором професії психолога і прихильністю до соціального типу особистості.

Другим етапом дослідження було уточнення мотивації повторного професійного вибору слухачами ЦПО. На питання «Якби Ви знову опинилися в ситуації вибору, чи обрали б Ви психологію, як напрям навчання?» 100% респондентів дали ствердну відповідь. А змінити свою професію готові лише 30%, адже для решти психологія – «підвищення кваліфікації, ефективності педагогічної діяльності», «самовдосконалення», «особистісне зростання» та інше. 40% планують поєднувати основну роботу з роботою у психологічних центрах різного типу, займатись волонтерською діяльністю, 20% – планують продовжити навчання в магістратурі, 5% – займатись наукою; 5% – продовжувати підприємницьку діяльність.

На питання «Якщо до Вас звернуться близькі, знайомі, чи порадите їм отримати професію психолога?» 80 % опитуваних відповіли «так», а 20 % пояснили свою негативну відповідь тим, що «не всім підходить», «навіщо конкуренти».

У питанні «Професія психолога для Вас ...» позитивні варіанти обирали: 25% – «це одна з найважливіших професій»; 60% – «передбачає роботу з людьми», «вимагає постійної творчості»; 80% – «дає можливість для самовдосконалення»; 55% – «відповідає моїм здібностям»; 45% – «відповідає моєму характеру»; 40% – «дає можливість досягти соціального визнання, поваги»; 10 % вважають, що «робота не викликає перевтоми», а 15 %, що «добре оплачується».

Негативні варіанти обирались значно меншою кількістю досліджуваних, а саме: 15% вважають, що в професії психолога «мало оцінюється важливість праці»; 10% – «робота викликає перевтому»; 5% – «не відповідає моєму характеру»; 35% – «частий контакт з людьми».

Щодо престижності професії психолога, то 75% опитуваних вважають її престижною та затребуваною.

Отже, за результатами анкетування можна зробити такі висновки. По-перше, здійснений вибір слухачі ЦПО оцінюють як позитивний. По-друге, було визначено, що основний мотив повторного вибору професії пов'язаний із саморозвитком, самовдосконаленням та підвищенням кваліфікації на основному місці роботи.

Висновки. Існують різні підходи до класифікації мотивів вибору професії, але їх об'єднує той факт, що своє покликання людина може знайти лише тоді, коли співвіднесено провідний мотив та основний зміст професії, обраної особистістю, риси її характеру та рівень розвитку здібностей. У такому взаємозв'язку провідна роль буде належати домінуючому у загальній системі мотиву. Під час дослідження

мотивів вибору професії психолога ми виявили переважання внутрішніх індивідуально та соціально значущих мотивів, які виникають із потреб оволодіння професією як засобу професійної та особистісної самореалізації. Перспективи подальших досліджень убачаємо в дослідженні проблеми формування у майбутніх психологів особистості свідомого ставлення до вибору професії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демин А.Н. Психологические факторы восстановления трудовой занятости / А.Н. Демин // Вопросы психологии. – 2004. – № 3. – С. 19–28.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов / Э.Ф. Зеер. – М. : Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 512 с.
4. Орлов А.В. Развитие теоретических схем и понятийных систем в психологии мотивации / А.В. Орлов // Вопросы психологии. – 1989. – № 5. – С. 27–34.
5. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии / Е.М. Павлютенков. – К. : Рад. шк., 1980. – 144 с.
6. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере. / Л.А. Коростылева. – СПб. : Речь, 2005. – 222 с.
7. Кудрявцев Т.В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Т.В. Кудрявцев, В.Ю. Шегурова // Вопросы психологии – 1983. – № 2. – С. 51–59.
8. Ложкин Г.В. Профессиональная переориентация как фактор активности личности в процессе ее саморегуляции / Г.В. Ложкин, О.М. Сергеев // Психология субъективной активности личности. – К., 1993. – С. 160–163.
9. Пряжников Н.С. Психология труда и человеческого достоинства / Н.С. Пряжников, Е.Ю. Пряжникова. – М. : Изд. центр «Академия», 2001. – 480с.
10. Темченко Н.А. Психологична готовність апліканта до зміни професії / Н.А. Темченко // Бюл. ІПК ДСЗУ. – 2002. – № 2. – С. 24–25.